

ВІДЗИВ

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Шермана Михайла Ісааковича на дисертаційне дослідження

ІЛЬЧИШИНА ЯРОСЛАВА ВАСИЛЬОВИЧА

на тему «**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ОBOB'ЯЗКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ**»

поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Актуальність дослідження. Міжнародна спільнота останні десятиліття приділяє пильну увагу антропогенному впливу людини на навколишнє середовище, мінімізації негативних наслідків виробничої діяльності людини для навколишнього середовища, техногенних катастроф, що мають джерелом походження стихійні лиха, пожежі, бойові дії, порушення технологій виробництва, людське недбальство, свідомі або неусвідомлені непрофесійні дії виконавців у потенційно небезпечних сферах людської діяльності, зокрема, транспорті, хімічному, гірничо-металургійному, нафтопереробному, фармакологічному та деяких інших галузях виробництва та зберігання токсичних, легкозаймистих, радіоактивних та вибухонебезпечних речовин.

Порятунок в екстремальних умовах людей, збереження їхнього життя та здоров'я, мінімізація негативних наслідків щодо навколишнього середовища транспортних аварій, повеней, пожеж, в тому числі на екологічно небезпечних виробництвах, складах легкозаймистих речовин, зброї та боєприпасів, нафто- та газосховищах, шахтах та у морських і річкових портах є дуже витратним, складним і тривалим у часі процесом, і його ефективність та безпечність, і, безпосередньо, для працівників служби цивільного захисту, істотним чином залежить від рівня професійної підготовки фахівців у вищій школі, і, у першу чергу, від сформованості ядра майбутнього професіоналізму фахівця служби цивільного захисту – професійного обов'язку майбутнього рятувальника.

Керівництво держави, практичні співробітники служби цивільного захисту, науковці протягом досить тривалого часу звертали увагу на проблеми професійної освіти майбутніх фахівців цивільного захисту у відомчих закладах вищої освіти.

Здійснений здобувачем аналіз нормативно-правової бази, науково-педагогічних джерел і сучасного стану професійної підготовки фахівців цивільного захисту дозволив виявити низку суперечностей між традиційними підходами до професійної підготовки та вимогами сучасного суспільства, зумовленими пошуком інноваційних шляхів професійного становлення студентів і курсантів, сучасними вимогами щодо професійних цінностей майбутніх фахівців цивільного захисту та реальним рівнем їх сформованості, знанням студентами та курсантами норм-цінностей та їх реалізацією у професійно-практичній діяльності, необхідністю використання аксіологічних компонентів у професійній діяльності сучасного фахівця цивільного захисту та теоретичною нерозробленістю цієї проблематики у педагогічній науці.

На підставі аналізу навчальних планів професійної підготовки майбутніх фахівців ДСНС, практики та результатів навчально-виховного процесу, автором

встановлено, що для забезпечення належного рівня професійної підготовки майбутніх рятувальників доцільно у закладах вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій здійснити обґрунтування теоретичних засад виховання майбутніх фахівців цивільного захисту, визначити та науково обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, реалізація яких забезпечить проектування, розробку та впровадження моделі виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Отже, обрана здобувачем тема зумовлена об'єктивною необхідністю результативного подолання виявлених суперечностей у системі професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту, що свідчить про її актуальність, своєчасність та доцільність.

Запропоноване на розгляд дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідних робіт ДЗВО “Ужгородський національний університет” “Концептуальні та інституціональні засади євро регіонального співробітництва України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності” (державний реєстраційний номер № 011U005052) у контексті дослідження кафедри психолого-педагогічних та гуманітарних дисциплін з теми “Теоретико-методичні основи викладання психолого-педагогічних та гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах” (протокол № 1 від 18 січня 2010 р.).

Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ “Ужгородський національний університет” (протокол № 7-2013/2014 від 20.03.2014 р.), узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 29.04.2014 р.).

Представлена Ільчишиним Я.В. робота містить вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (224 найменувань, з них 11 – іноземними мовами), 11 додатків на 46 сторінках. При цьому загальний обсяг дисертації складає 269 сторінок, із них – 198 сторінок основного тексту. Робота містить 5 рисунків на 3 сторінках, 14 таблиць на 15 сторінках.

Отже, опрацьована дисертантом джерельна база є достатньо різноплановою, структурно повною, що дозволило йому всебічно висвітлити проблему визначення організаційно-педагогічних умов виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Структура дисертації послідовно, достатньо логічно, лаконічно, проте змістовно відображає всі етапи науково-педагогічного пошуку, що здійснювався протягом 2013–2018 років і надав змогу автору системно вирішувати визначені завдання дослідження на теоретико-методологічному та дослідно-експериментальному рівнях, що відповідає об'єкту, предмету і завданням дослідження.

Кількість студентів (курсантів), задіяних у констатувальному та формувальному експериментах, є достатньою (680 осіб, та 24 викладачі закладів вищої освіти) для коректного використання статистичних методів у процесі планування та опрацювання одержаних даних педагогічного експерименту, їхньої коректної інтерпретації та формулювання обґрунтованих висновків.

У **вступі** дисертації обґрунтовано актуальність теми дослідження, на основі відомостей, відображених у фахових джерелах, здійснено критичний аналіз

глибини вивчення досліджуваної проблеми, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів дослідження у систему професійної підготовки відомчих ЗВО, публікаціях автора, в яких висвітлені основні положення дисертації.

Грунтуючись на положеннях чинної нормативно-правової бази, концептуальних підходах до сучасної професійної освіти, представлених у фахових джерелах та електронних ресурсах, що були напрацьовані провідними вітчизняними та зарубіжними вченими, результатах узагальнення практичного досвіду професійної підготовки майбутніх працівників цивільного захисту, було окреслено низку суперечностей між вимогами суспільства та реальним рівнем сформованості професійного обов'язку у майбутніх фахівців цивільного захисту.

Безсумнівна суспільна значущість результативного розв'язання виявлених суперечностей була дієвим чинником щодо послідовного здійснення дослідження, орієнтованого на виховання професійного обов'язку у майбутніх фахівців цивільного захисту відповідно до його об'єкта, предмета і завдань.

Перший розділ містить огляд понятійно-термінологічного поля дослідження, зокрема, проаналізовано виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту як педагогічну проблему, з'ясовано сутність та особливості виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, досліджено психолого-педагогічні підходи до виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Автор вважає, що професійний обов'язок майбутніх фахівців цивільного захисту – це потреба та готовність працювати у важких фізичних і психологічних умовах, виконувати службові завдання стосовно ліквідації надзвичайних ситуацій стосовно загроз природного та техногенного характеру, глибоке усвідомлення необхідності професійних дій для захисту населення, майна, території, інформації. Змістовими аспектами виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, на думку здобувача, є: мотиваційно-стимулюючий компонент, когнітивно-ціннісний, морально-поведінковий.

У процесі дослідження встановлено, що найбільш доцільними науковими підходами є антропоцентричний, соціоцентричний, середовищний та контекстуальний, що потенційно здатні забезпечити мотиваційно-стимулюючий компонент виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Другий розділ присвячено визначенню та обґрунтуванню організаційно-педагогічних умов виховання професійного обов'язку, розробці моделі та методики виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Здобувач проаналізував сферу професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту, з'ясував типові професійні ситуації, існуючу систему професійної підготовки та перспективи її розвитку, що дозволило визначити принципи, зміст, методи і форми виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Автор має підстави стверджувати, що виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту вимагає системного використання зовнішніх і внутрішніх організаційно-педагогічних умов. Зовнішніми умовами є

створення мотиваційно-стимулюючого освітньо-виховного середовища та моніторинг якості виховання професійного обов'язку. Внутрішніми є умови поєднання традиційних та інноваційних форм і методів виховання професійного обов'язку, забезпечення ефективної педагогічної взаємодії у системі професійної підготовки, досягнення балансу між індивідуальними та груповими формами навчальної та позанавчальної роботи. Анонсований підхід дозволив здобувачеві теоретично визначити та обґрунтувати організаційно-педагогічні умови виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту: створення мотиваційно-стимулюючого освітньо-виховного середовища, що передбачає моніторинг якості виховання професійного обов'язку; поєднання традиційних та інноваційних форм і методів виховання професійного обов'язку, забезпечення ефективної педагогічної взаємодії у системі «викладач (командир)-курсант» з урахуванням особистісних якостей учасників, організації позанавчальної виховної діяльності шляхом систематизації самовиховної роботи курсантів.

Організаційно-педагогічні умови, окреслені вище дисертантом, були втілені у авторській структурно-організаційній моделі виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, що охоплює: мету, компоненти, організаційно-педагогічні умови; підходи, принципи, зміст, форми, методи, що відображає саме організаційний аспект процесу виховання. Результатом виховання професійного обов'язку є готовність до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, сформованість готовності здобувач діагностує за допомогою розробленої системи рівнів, критеріїв та показників сформованості готовності.

У **третьому розділі** описано процес експериментального виховання, наведено послідовність та перебіг констатувального і формувального експерименту, статистичне опрацювання експериментальних даних, їх порівняння та інтерпретація, здійснена перевірка ефективності авторської моделі виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Здобувачем сформовано, обґрунтовано та представлено критерії сформованості готовності до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту: мотиваційно-стимулюючий, когнітивно-ціннісний, морально-поведінковий. Запропоновано діагностувальна методика, що дозволила на основі розрахункових значень показників зазначених критеріїв визначити рівні сформованості особистісного утворення, що розглядається – низький, середній, високий, відслідкувати наявність позитивних зрушень для експериментальної групи.

За результатами констатувального експерименту визначено поточний стан готовності до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту. У процесі формувального етапу експерименту визначено рівні готовності до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту за мотиваційно-стимулюючим, когнітивно-ціннісним, морально-поведінковим критеріями та показано їх динаміку. Вимірювання показників засвідчило позитивні зрушення за визначеними критеріями у експериментальних групах.

Аналіз показників, що були одержані у процесі констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту, виявив, що сформованість готовності до виконання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного

захисту в експериментальній групі свідчить про ефективність визначених організаційно-педагогічних умов та авторської моделі порівняно з традиційним навчанням курсантів і студентів у контрольних групах, що ілюструється відповідними числовими даними, зведеними у таблиці та відображені на діаграмах.

Для перевірки вірогідності отриманих результатів, визначення достовірності експериментального дослідження та уникнення імовірних випадкових збігів, використовувалися статистичні методи обробки даних педагогічного експерименту. Перевірка однорідності контрольної та експериментальної груп здійснювалася з використанням t-критерію Стюдента. Перевірка нуль-гіпотези H_0 засвідчила відсутність значних розбіжностей між вибірками для рівня достовірності 0,05. Наведені проміжні та підсумкові (у тексті роботи та авторефераті) результати розрахунків підтверджують достовірність отриманих експериментальних даних.

Отже, у роботі Ільчишина Я.В. представлені результати досліджень, що достатньо переконливо свідчать про дієвість і доцільність упровадження в освітній процес ЗВО запропонованих організаційно-педагогічних умов виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Висновки дисертації чіткі, логічно несуперечливі, достатньо обґрунтовані. Результати дослідження забезпечувалися реалізацією теоретичних положень і методик, достатністю експериментального масиву та коректністю застосування статистичних методів дослідження, що дозволило перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов та структурно-організаційної моделі виховання професійного обов'язку в майбутніх фахівців цивільного захисту.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше визначено та теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту (створення мотиваційно-стимулюючого освітньо-виховного середовища, що передбачає моніторинг якості виховання професійного обов'язку, поєднання традиційних та інноваційних форм і методів виховання професійного обов'язку, забезпечення ефективної педагогічної взаємодії у системі «викладач (командир)-курсант» з урахуванням особистісних якостей учасників, організації позанавчальної виховної діяльності шляхом систематизації самовиховної роботи курсантів) на основі виокремлених принципів, підходів і виявлених особливостей та модель виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, уточнено сутність поняття «професійний обов'язок майбутніх фахівців цивільного захисту» та «готовність майбутніх фахівців цивільного захисту до виконання професійного обов'язку», компоненти виховання професійного обов'язку, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до виконання професійного обов'язку, подальшого розвитку набули положення щодо організації виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково-методичного забезпечення процесу виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту, конкретизації форм і методів виховання професійного обов'язку, методичних рекомендацій «Виховання професійних

якостей майбутніх фахівців цивільного захисту в умовах позааудиторної діяльності» для організації виховного процесу курсантів і студентів, «Педагогічна підготовка керівного складу до виховної діяльності» для викладачів (командирів) і кураторів груп.

Основні положення дослідження **впроваджено** автором у навчально-виховний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (акт про впровадження результатів № 02192/2 від 04.11.2016 р.), Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (довідка № 101-10/1121 від 25.07.2016 р.), Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту (акт про впровадження результатів № 152 від 07.06.2016 р.); Державного закладу вищої освіти «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (акт про впровадження результатів № 37-13-92 від 07.11.2016 р.), Вищого професійного училища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м.Вінниця) (довідка №112 від 09.02.2017 р.)

Оформлення дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам.

Основні положення дисертаційного дослідження та найбільш вагомі результати висвітлено у 17 наукових публікаціях (14 одноосібних), з яких 6 відображають основні наукові результати дисертації, 9 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають наукові результати дисертації.

Автореферат повністю відображає основні результати дисертаційного дослідження.

Попри загальне позитивне враження від представленого дисертаційного дослідження, хотілося б звернути увагу на наявні дискусійні питання, сформулювати певні **недоліки та зауваження**:

1. С.6 автореферату, п.1.1 дисертації. Автор зазначає, що «Професійний обов'язок майбутніх фахівців цивільного захисту – це потреба та готовність.....» і далі за текстом. У темі, меті, завданнях дисертації вживається дефініція «виховання». Можливо, було б доречно замість терміну «готовність» запровадити термін «вихованість» або аналогічний, як, наприклад, «підготовка – готовність».

2. С.9 автореферату, с. 87-89 дисертації. Недостатньо чітко, дещо декларативно обрано організаційно-педагогічні умови виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту. Було б доцільно навести систематизований перелік організаційно-педагогічних умов виховання подібних особистісних утворень, узгодити його зміст з результатами констатувального експерименту, і тільки тоді наводити перелік та обґрунтування автором організаційно-педагогічних умов.

3. Запропоновану автором структурно-організаційну модель (с. 136 дисертації, с. 10 автореферату) було б бажано уточнити в частині відповідності положенням трисуб'єктної дидактики, більш чітко окреслити системотвірний фактор, навести характеристики структурних та функціональних елементів, уточнити параметри зворотного зв'язку між складовими моделі.

4. С.11 автореферату, с. 98 дисертації. Здобувач згадує у тексті роботи певні засоби ІКТ, що використовуються у навчально-виховному процесі. Проте, ні детального опису навчального контенту, ні скрін-шотів, ні методики використання

тестів, засобів моніторингу, електронних курсів, ні гіперпосилання на відповідний ресурс нами не виявлено у тексті дисертації та автореферату.

5. С. 11 автореферату, має місце змістове повторення стосовно збалансованості між формами виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту.

6. В тексті дисертації наявні технічні огріхи оформлення: с. 186, табл. 3.9, с.188, табл.3.11 розташовані на двох сторінках з порушенням чинних вимог діловодства, с. 13, джерело 12, граматична помилка.

Сформульовані зауваження суттєво не впливають на наукову цінність роботи. Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих праць дисертанта дає підстави зробити **загальний висновок**, що дисертаційне дослідження Ільчишина Ярослава Васильовича на тему «Організаційно-педагогічні умови виховання професійного обов'язку майбутніх фахівців цивільного захисту», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання, є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до кандидатських дисертацій та пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, що є підставою для присудження її автору – Ільчишину Ярославу Васильовичу наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри інформатики, програмної інженерії

та економічної кібернетики Херсонського державного університету

М.І.Шерман

